

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARINDA DENETİM GÖRÜŞÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ: BORSA İSTANBUL İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜ ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA *

Arş. Gör. Murat MAT**

Dr. Öğr. Üyesi Servet ÖNAL***

Araştırma Makalesi/ Research Article

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Eylül 2019; 21(3); 733-760

733

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; Borsa İstanbul'da imalat sanayi şirketlerinin verileri kullanılarak denetim görüşünü etkileyen faktörleri belirlemektir. Çalışmada, denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespit edilmesi için 2013-2017 döneminde Borsa İstanbul'da imalat sanayi sektörü şirketlerine ait finansal ve finansal olmayan veriler kullanılarak ikili lojistik regresyon ve multinominal lojistik regresyon yöntemleri ile analiz edilmiştir. Ayrıca, çalışmanın bulgularının güvenilirliğini test etmek için duyarlılık testi uygulanmıştır. Sonuçlar, denetim görüşünün finansal ve finansal olmayan değişkenlerden etkilendiğini göstermiştir. Sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşünü etkileyen faktörlerin kısmen farklılaştığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Bağımsız Denetim Görüşü, Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü, İşletmenin Sürekliliği.

JEL Sınıflandırması: M41, M42

* Makale gönderim tarihi: 27. 02. 2019; kabul tarihi:08. 08. 2019.

Bu çalışma; Arş. Gör. Murat MAT tarafından Dr. Öğr. Üyesi Servet ÖNAL danışmanlığında tamamlanan ve OKÜBAP-2017-PT3-021 araştırma numarası ile Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen “Bağımsız Denetim Raporlarında Denetim Görüşünü Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Borsa İstanbul'da Bir Uygulama” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, murat.mat@osmaniye.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3145-0728>.

*** Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, servetonal@osmaniye.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5452-6938>.

Atıf: Mat, M. ve Önal, S. (2019). Bağımsız denetim raporlarında denetim görüşünü etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Borsa İstanbul imalat sanayi sektörü şirketleri üzerine bir uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (3), 733-760. <http://dx.doi.org/10.31460/mbdd.533127>.

DETERMINING FACTORS AFFECTING AUDIT OPINION IN INDEPENDENT AUDIT REPORTS: AN APPLICATION ON BORSA ISTANBUL

ABSTRACT

The object of this paper is to determine the factors affecting audit opinions by using data from industry firms listed on Borsa Istanbul. To determine the factors affecting audit opinion, the financial and non-financial data of industry firms listed on Borsa Istanbul has been analyzed by methods of binary logistic regression and multinomial logistic regression during the terms of 2013-2017. Moreover, robustness test is applied to check reliance of results of the study. Results showed that audit opinion is influenced by financial and non-financial variables. It is seen that the factors affecting going concern qualified audit opinion and non going qualified audit opinion is partially different.

Keywords: Audit Opinion, Qualified Audit Opinion, Going Concern.

JEL Classification: M41, M42

1. GİRİŞ

Finansal tablolarda yer alan verilerin karar alma süreçlerinde önemli bir yer tutması nedeniyle bu verilerin doğru ve güvenilir olması büyük önem taşımaktadır. Denetçi, denetim raporunda müşteri işletme tarafından sunulan finansal tabloların geçerli raporlama çerçevesine uygun bir biçimde hazırlanıp hazırlanmadığı hususunda görüş sunar. Denetim süreci sonucunda ortaya koyulan denetim görüşü, işletmenin finansal durumu ve finansal raporlarının güvenilirliği hakkında borç verenlere, yatırımcılara, hissedarlara, tedarikçilere ve devletin ilgili teşkilatlarına değerli bilgiler sunmaktadır. Denetim görüşünü etkileyen faktörlerin belirlenmesi başta denetçi ve müşteri işletme olmak üzere tüm finansal bilgi kullanıcıları için yararlı olacaktır.

Bu bakımdan; araştırmacıların denetim görüşünü açıklamaya ve tahmin etmeye yönelik araştırma modelleri geliştirdikleri görülmektedir. Denetim görüşü modelleri; denetim görüşünün belirlenmesinde, potansiyel bir müşterinin incelenmesinde, benzer durumda diğer denetçilerin verebilecekleri denetim görüşü kararı ile kıyaslama yapılmasında, denetimin denetimi sırasında, firma içinde kalite kontrol prosedürlerinde, denetçiye karşı denetim görüşünde ihmal iddiası ile açılacak davalarda kullanılabilir (Dopuch ve diğerleri 1987, 431).

Türkiye’de bağımsız denetçinin denetim görüşünü oluşturması sırasında uyması gereken hususlar ve denetim raporunun şekil ve içeriğine ilişkin hususlar Bağımsız Denetim Standardı 700 “Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturma ve Raporlama” ile düzenlenmiştir. BDS 700 standardında denetçinin, bir bütün olarak finansal tabloların hata veya hile kaynaklı önemli yanlışlık içerip içermediğine ilişkin makul güvence elde etmiş olup olmadığı hususundaki kanaatine göre finansal

tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin bir görüş oluşturması gereği belirtilmiştir (BDS 700, md. 10-11). Buna göre; denetçi, finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlandığı sonucuna varması durumunda olumlu görüş verir (BDS 700, md.16). Denetçi, uygulanan denetim prosedürleri neticesinde bir bütün halinde finansal tabloların önemli yanlışlık içerdiği sonucuna varması veya önemli yanlışlık içermediği sonucuna varmak için yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edememesi durumunda BDS 705 “Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi” uyarınca olumlu görüş dışında bir görüş verir (BDS 700, md.17). BDS 705 standardına göre; olumlu dışında bir görüş verilmesi durumunda kullanılacak üç farklı görüş türü; sınırlı olumlu görüş (şartlı görüş), olumsuz görüş ve görüş vermektan kaçınma olarak belirlenmiştir (BDS 705, md. 2).

Denetçinin, işletmenin sürekliliğini değerlendirme ve gerekli hallerde denetçi görüşünde ve denetim raporunda yapacağı değişikliklere ilişkin sorumlulukları BDS 570 “İşletmenin Sürekliliği” standardı ile düzenlenmiştir (BDS 570, md. 1). Buna göre; denetçi, yeterli ve uygun denetim kanıtı toplayarak finansal tabloların hazırlanmasında yönetimin işletmenin sürekliliği esasını kullanmasının uygunluğuna ve işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin önemli bir belirsizliğin bulunup bulunmadığı hususunda bir sonuca varması gerekmektedir (BDS 570, md 6). Denetçi, finansal tabloların işletmenin sürekliliği esasına göre hazırlanmış olmasına rağmen yönetimin işletmenin sürekliliği esasını kullanmasının denetçinin yargısına göre uygun olmaması halinde olumsuz görüş verir (BDS 570, md. 21). BDS 570 standardında denetçinin, işletmenin finansal tablolarda işletmenin sürekliliği esasını kullanmanın uygun olması halinde işletmenin sürekliliğinde belirsizliğe ilişkin finansal tablolarda yeterli açıklama bulunup bulunmamasına durumuna göre denetim raporunda ve denetim görüşünde yapacağı değişiklikler düzenlenmiştir. Buna göre; denetçi, finansal tablolarda önemli belirsizliğe ilişkin yeterli açıklama bulunmuyorsa görüşün dayanağı bölümünde belirsizliğin bulunduğunu ve bu hususun finansal tablolarda yeterince açıklanmadığını belirterek BDS 705 uyarınca sınırlı olumlu görüş (şartlı görüş) veya olumsuz görüşten uygun olanını; önemli belirsizliğe ilişkin yeterli açıklama yapılmış ise “İşletmenin Sürekliliğiyle İlgili Önemli Belirsizlik” başlığı altında ayrı bir bölüme yer vererek olumlu görüş vermesi gerekmektedir (BDS 570, md. 22-23).

Bu çalışmanın temel amacı, Borsa İstanbul’da işlem gören imalat sanayi sektörü işletmelerine ilişkin bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespitidir. Bu amaç doğrultusunda finansal ve finansal olmayan değişkenler yardımıyla olumlu görüş dışında bir görüş verilmesinde etkili olan faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, çalışmada olumlu görüş dışında denetim görüşü sürekliliğe ilişkin belirsizlik içerip içermeme durumuna göre ayrılarak sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşünü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında

denetim görüşünü etkileyen faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ilgili literatür taraması sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde bağımsız değişken seçimine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Çalışmanın dördüncü bölümünde örneklem seçimi, araştırmanın değişkenleri ve araştırmanın modellerine ilişkin açıklamalardan oluşan çalışmanın metodolojisi incelenmektedir. Çalışmanın beşinci bölümünde ise araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Çalışmanın altıncı bölümü ise araştırmanın bulgularının tartışıldığı sonuç bölümü yer almaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Yurtdışı Literatür

Dopuch ve diğerleri (1987), denetim görüşünün tahminine yönelik olarak finansal ve piyasa verileri ile probit model geliştirilmiştir. Sonuç olarak ise geliştirilen modelin olumlu ve olumlu görüş dışında denetim görüşlerini ve olumlu görüş dışında bir görüş verilmesine neden olan hususun türüne göre ayrıştırabildiği görülmüştür. Farklı örneklem için geliştirilen modellerin tümünde beklendiği yönde güvenilir biçimde anlamlı katsayıya sahip üç değişken ise hisse getirisinin ile sektör getirisi arasındaki farkı, getirinin kalıntı standart sapmasındaki değişim ve cari yıl zararı olarak tespit edilmiştir.

Keasey ve diğerleri (1988), yaptıkları çalışmada İngiltere’de faaliyet gösteren 540 küçük işletmeye ait finansal, organizasyonel ve denetçiye ait değişkenler yardımıyla denetim görüşünü açıklamaya yönelik lojistik regresyon modeli geliştirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda büyük denetim firmaları tarafından denetlenen, bir önceki yıl olumlu görüş dışında denetim görüşü verilen, teminatlı borcu olan, karı düşüşte olan, denetim raporu gecikme süresi uzun olan ve yönetici olmayan hissedarların az olduğu işletmelere olumlu görüş dışında denetim görüşü verilme olasılığının diğer işletmelere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Monroe ve Teh (1993), Avusturya’da faaliyet gösteren işletmelere ait verileri kullanarak olumlu görüş dışında denetim görüşünü finansal ve piyasa değişkenleri ile tahmin etmeye yönelik model oluşturmuşlardır. Çalışmanın sonucuna göre; önceki yılki denetim görüşünün olumlu dışı olması, tekrar eden zarar açıklanması, madencilik sektöründe faaliyet gösterme, getirinin kalıntı standart sapmasının yüksek olması ve borçluluk oranının yüksek olması ile olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında pozitif bir ilişki; diğer taraftan hisse senedi getirisi ve toplam stok/toplam varlıklar değişkenleri ile olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında ise negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

Laitinen ve Laitinen (1998), Finlandiya örnekleminde yapılan çalışmada on altı finansal oran ve denetim raporu gecikmesi değişkenleri kullanılarak olumlu görüş dışında denetim görüşünü açıklamaya yönelik çoklu lojistik regresyon modeli oluşturulmuşlardır. Çoklu lojistik regresyon modeli sonuçlarına göre ise düşük büyümeye, yüksek borçluluğa ve az sayıda çalışana sahip olan

işletmelere olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ihtimalinin daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Ireland (2003), denetçilerin işletmenin sürekliliğine kapsamında ve işletmenin sürekliliği kapsamında verdikleri olumlu görüş dışında denetim görüşü tercihlerini incelemiştir. Çalışmada İngiltere’de halka açık olan/olmayan ve borsaya kote olan/olmayan işletmelere ait veriler multinominal (isimsel) lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, büyük işletmelere, yüksek kaldıraçlı işletmelere ve önceki dönem görüşü olumlu dışında olan işletmelere işletmenin sürekliliği dışında olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ihtimallerinin daha yüksek olduğu; diğer taraftan ise bağlı işletmelere ve büyük denetim firmaları tarafından denetlenen bağlı işletmelere bu tür şartlı görüş verilmesi ihtimalinin ise daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca, yüksek likiditeye sahip ve temettü ödeyen büyük şirketlere işletmenin sürekliliğine ilişkin olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ihtimalinin daha düşük olduğu; diğer yandan yüksek kaldıraca sahip, şarta bağlı yükümlülükleri bulunan, önceki dönemde zarar açıklayan, yüksek denetim ücreti ödeyen ve önceki dönem denetim raporunda olumlu görüş dışında bir görüş verilen işletmelere ise sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ihtimalinin daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Spathis (2003), 100 tane Yunan şirkete ait verilerin denetim görüşüne etkisi lojistik ve en küçük kareler regresyon yöntemleri ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda; olumlu görüş dışında denetim görüşünün tahmin edilmesinde şirkete açılan dava, finansal stres (z skor) ve cari yıl zararı değişkenleri uygulanan yöntemler tarafından potansiyel göstergeler olarak seçilmiştir.

Doumpos ve diğerleri (2005), İngiltere örneğinde yer alan büyük işletmelerin verileri kullanılarak destek vektör makineleri yardımıyla denetim görüşünün tahmini için model oluşturmuşlardır. Çalışmada lineer ve lineer olmayan yöntemler kullanılarak geliştirilen modellerin performansları farklı örneklemeler üzerinde analiz edilmiştir. Çalışmada, olumlu görüş dışında bir görüş verilen işletmelerin olumlu denetim görüşü verilen işletmelere göre daha yüksek likiditeye sahip olduğu ve daha düşük aktif karlılığa, duran varlık devir hızına, yıllık büyümeye ve yıllık ciro değişimine sahip olduğu ve daha yüksek kredi riskine sahip oldukları yönünde bulgular elde edilmiştir.

Caramanis ve Spathis (2006), denetim görüşünü tahmin etmek üzere Atina Borsasında işlem gören 185 şirket örneğinde finansal ve finansal olmayan değişkenler kullanarak lojistik ve en küçük kareler regresyon modelleri geliştirmişlerdir. Çalışmada, faaliyet karı/toplam varlıklar ve cari oran değişkenleri olumlu görüş dışında bir görüş verilmesinde önemli değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Kirkos ve diğerleri (2007), toplamda 26 tane finansal oranı kullanarak, olumlu görüş ve olumlu görüş dışında denetim görüşünün ayrıştırılmasında veri madenciliği tekniklerinden C4.5 karar ağaçları, yapay sinir ağları ve bayes ağları yöntemlerini İngiltere’de ve İrlanda’da halka açık 450 tane finansal

olmayan işletme üzerinde uygulamışlardır. Yapılan çalışmada, finansal başarısızlık ve karlılık değişkenleri her üç modelde; finansal kaldıraç ve ciro değişkenleri ise C4.5 karar ağaçları ve Bayesyen Ağları modellerinde önemli değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Gaganis ve Pasiouras (2007), bankacılık sektöründe denetim görüşünü etkileyen faktörleri 1995—2004 döneminde dokuz Asya ülkesine ait verileri kullanarak lojistik regresyon yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçları olumlu görüş dışında bir görüş verilen Asya bankalarının genel olarak daha düşük aktif büyüklüğe, sermaye yeterliliğine, karlılığa ve verimliliğe sahip olduğunu ve likidite fazlalığına sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca, araştırmanın sonuçlarına göre bankacılık sektöründe bağımsız denetim yükümlülüğünün daha fazla olması ve daha az muhasebe ve bildirim yükümlülüğünün bulunması olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ihtimalini arttırmaktadır.

Zdošek ve diğerleri (2015), şirketin finansal durumu ile olumlu görüş dışında denetim görüşü arasındaki ilişkiyi 293 adet Sloven işletmeye ait veriler ile incelemişlerdir. Çalışmada veriler logit yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada tek değişkenli analiz sonuçlarına göre olumlu görüş dışında bir görüş verilen işletmeler olumlu denetim görüşü verilen işletmelere göre daha yüksek borçluluğa, daha düşük likidite, verimlilik ve karlılığa sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, lojistik modelin olumlu denetim görüşü verilen ve olumlu görüş dışında bir görüş verilen işletmeleri ayrıştırabildiği görülmüştür.

Fernández-Gámez ve diğerleri (2016), finansal değişkenler ile birlikte kurumsal yönetime ilişkin verilerin olumlu görüş dışında denetim görüşü tahmin modellerine eklenmesinin modelin tahmin gücünü arttırmasını İspanya’da halka açık işletmeler örnekleminde çok katmanlı algılayıcı (MLP) ve olasılıksal yapay sinir ağı (PNN) yöntemleri ile test etmişlerdir. Kurumsal yönetime ilişkin değişkenlerin modele dahil edilmesinin denetim görüşü tahmin modelinin doğru sınıflama başarısını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Moalla (2017), finansal değişkenlerin şartlı görüş içeren denetim raporlarına ve şartlı görüş içeren ve/veya açıklama paragrafı eklenen denetim raporlarına etkisini incelemiştir. Çalışmada 2005-2015 yılları arasında Tunus’ta finans sektörü dışında faaliyet gösteren halka açık 76 işletmeye ait veriler panel lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak likidite, cari yıl zararı ve geçmiş yıl zararı değişkenlerinin şartlı görüş ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Şartlı görüş alan ve/veya açıklama paragrafı eklenen denetim raporlarında için geliştirilen modelde ise kaldıraç değişkeni anlamlı çıkmıştır.

2.2. Yurtiçi Literatür

Adiloğlu ve Vuran (2011), denetçilerin finansal sıkıntı öncesi işletmenin sürekliliği kapsamında olumlu görüş dışında bir görüş verip vermeyeceğini tahmin etmeye yönelik model oluşturmuşlardır.

Bu kapsamda, İMKB’de finansal olarak sıkıntıda olan işletmelere ait 1998-2003 dönemine ait veriler lojistik regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, denetçilerin finansal sıkıntıda olan işletmelere bir yıl öncesinden uygun denetim görüşü verme hususunda başarısız olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca, duran varlıklar devir hızı, faiz ve vergi öncesi kar/toplam varlıklar ve denetçi büyüklüğü değişkenleri finansal sıkıntıda olan işletmelerin denetim görüşlerinin tahmin edilmesinde etkili değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Yaşar ve diğerleri (2015), 2010-2013 tarihleri arasında Borsa İstanbul sınaı indekste işlem gören şirketlerden oluşan örneklem ile olumlu görüş dışında denetim görüşünü, finansal oranlar kullanarak Diskriminant, Lojistik Regresyon ve C5.0 karar ağacı algoritmaları yöntemleri ile tahmin etmişlerdir. Çalışma sonuçları denetim görüşünün tahmininde; ‘Dağıtılmamış Karlar/Toplam Varlıklar’, ‘Özkaynaklar/Toplam Yabancı Kaynaklar’, ‘Toplam Yabancı Kaynaklar/Toplam Varlıklar’, ‘Net Kar/Toplam Varlıklar’, ‘Net İşletme Sermayesi/Toplam Varlıklar’ ve ‘Net Satışlar/Toplam Varlıklar’ değişkenlerinin etkili değişkenler olduğunu göstermiştir. Ayrıca; C5.0 karar ağacı yönteminin olumlu ve olumlu görüş dışında denetim görüşlerinin sınıflandırmasında Diskriminant ve Lojistik Regresyon modellerine göre daha başarılı olduğu görülmüştür.

Yaşar (2016), Borsa İstanbul’da işlem gören sanayi şirketlerinin 2011-2014 dönemi verilerini kullanarak, olumlu görüş dışında denetim görüşlerini, veri madenciliği yöntemlerinden C5.0, CART ve GRI algoritmalarını kullanarak denetim görüşünü tahmin etmiştir. Bu amaçla olumlu görüş dışında denetim görüşünü tahmine ilişkin C5.0 algoritmasından 8 karar kuralı, CART algoritmasından 19 karar kuralı ve GRI algoritmasından 4 birliktelik kuralı elde edilmiştir. Her üç model sonucunda, olumlu görüş dışında denetim görüşü tahmininde “önceki denetim görüşü” değişkeni en etkili değişken olarak bulunmuştur. Ayrıca, her üç yöntemde göre de “cari oran” ve “işletme büyüklüğü” değişkenleri diğer etkili değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Özcan (2016), finansal ve finansal olmayan değişkenleri kullanarak denetim görüşü türünü etkileyen faktörleri tespit etmeye yönelik model oluşturmuştur. Çalışmada, BİST imalat sanayi sektöründe işlem gören şirketlerin 2005-2014 dönemine ait finansal ve finansal olmayan verilerinden oluşan veri seti lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak ise likiditesi, karlılığı, faaliyet verimliliği, büyüme hızı ve yönetim kurulundaki bağımsız üye oranı yüksek olan ve düşük borçluluğa sahip işletmelerin olumlu görüş alma ihtimallerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, finansal olmayan değişkenlerden firma yaşı ve yönetim kurulundaki bağımsız üye oranı değişkenlerinin modelin performansını önemli ölçüde arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Adiloğlu ve Vuran (2017), Borsa İstanbul’da finansal sektör dışındaki işletmelere olumlu görüş dışında bir görüş verilmesinde etkili temel performans değişkenlerini incelemişlerdir. Çalışmada verilerin analizinde lojistik regresyon yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmanın sonucunda olumlu

görüş dışında bir denetim görüşü verilmesinde temel olarak aktif karlılığı, öz sermaye karlılığı, faiz ödeme gücü oranı ve şirketin bağımsız denetiminin dört büyük denetim kuruluşu tarafından yapılabilmemesi değişkenlerinin etkili olduğu görülmüştür. Modelin doğru tahmin gücünün ise %92,4 olduğu tespit edilmiştir.

Yaşar (2017), işletmenin sürekliliğine ilişkin olumlu görüş dışında denetim görüşünü etkileyen faktörlere yönelik model oluşturmuştur. Çalışmada, 2011-2015 döneminde BİST Sınai endekste işlem gören şirketlere ait veriler lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, “önceki denetim görüşü” ve “denetim rapor gecikmesi” değişkenleri işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşünün tahmininde en etkili değişkenler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, modelin toplam doğru sınıflandırma başarısı %93,2 olarak gerçekleşmiştir.

Çil Koçyiğit ve diğerleri (2018) BİST imalat sanayi şirketlerin 01.01.2016-31.12.2016 dönemine ait bağımsız denetim raporlarını içerik analizi yöntemiyle inceleyerek BDS 570 ve BDS 700'e uygunluğunu araştırmışlardır ve güncellenmiş BDS 700'de yapılan değişiklikleri ele almışlardır. Çalışmanın sonucunda bağımsız denetim raporlarının genellikle standartlara uygun biçimde hazırlandığı ve küçük bir kısmında standartlar ile uyumsuzlukların bulunduğu görülmüştür.

Sultanoğlu ve diğerleri (2018) Türkiye'de kriz dönemlerinde denetim görüşü üzerinde etkili olan faktörleri ve olumlu görüş dışında bir görüş verilmesini etkileyen faktörlerin ulusal finansal kriz ve küresel finansal kriz dönemleri arasında farklılaşp farklılaşmadığını incelemişlerdir. Çalışmada 2000, 2001, 2002, 2007, 2008 ve 2009 yıllarında BİST'te halka açık imalat sanayi şirketleri örneklemine ait veri seti kullanılarak lojistik regresyon modeli oluşturulmuştur. Çalışmanın sonuçları ulusal finansal kriz döneminde uluslararası finansal kriz dönemine göre anlamlı bir düzeyde daha fazla şirkete olumlu görüş dışında bir görüş verildiğini göstermiştir. Çalışmanın sonuçları her iki finansal kriz döneminde finansal sıkıntı ve olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi olasılığı arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve müşteri işletmenin büyüklüğünün işletmeye olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi olasılığı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Demirkol (2019), 2013-2017 yılları arasında BİST'te işlem gören inşaat ve bayındırlık sektörü 9 işletmeye ait bağımsız denetim raporlarını içerik analizi ile inceleyerek BDS 570 çerçevesinde denetim raporlarında belirtilen hususlar ve bu hususların bağımsız denetim görüşüne olan etkisi belirlenmeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda işletmelerin sadece bir kısmında ilgili standart kapsamında işletmenin sürekliliğine ilişkin hususlara rastlanmakla beraber işletmenin sürekliliğine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek bir husus görülmemiştir.

3. BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN SEÇİMİ

Çalışmanın bu kısmında denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespit edilmesi amacıyla literatür taraması sonucu modele dahil edilecek bağımsız değişkenlerin seçimine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Denetim Kuruluşu Büyüklüğü

Bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörler arasında incelenen değişkenlerden birisi denetim kuruluşu büyüklüğüdür. Birçok çalışmada bağımsız denetim kuruluşunun büyük olması ile olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Ireland 2003; Defond ve diğerleri 2000; Kirkos ve diğerleri 2007; Chen ve diğerleri 2001; Habib 2013). DeAngelo (1981, 191), müşteri sayısı olarak fazla olan büyük denetçilerin, düşük kaliteli bir denetim sonucundaki muhtemel kayıplarının daha yüksek olacağını ve bir müşteriyi tutma adına hileye başvurma hususunda daha isteksiz olacağını ve yüksek başlangıç maliyetlerinin yüksek denetim kalitesi için bir teminat olacağını belirtmiştir. Öte yandan, Ireland (2003, 986) yüksek kaliteli denetçilerin yüksek kaliteli müşteriler tarafından tercih edildiğini belirtmiştir. Buna göre; eğer yüksek kaliteli müşterilerin daha az olasılıkla şartlı görüş verilmeyi gerektirmesi durumunda büyük denetim firmaları tarafından denetlenen işletmelerin şartlı görüş almalarının daha az olasılığa sahip olacağını ileri sürmüştür. Bu çalışmada; bağımsız denetim kuruluşu büyüklüğünün denetim görüşüne olan etkisi dört büyük denetim firması ve dört büyük denetim firması dışındaki denetim firmaları tarafından denetlenme durumuna göre oluşturulan kukla değişkeni ile test edilmiştir.

3.2. Önceki Denetim Görüşü Türü

Önceki çalışmalarda, cari yılda olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ile önceki bağımsız denetim görüşü türünün olumlu görüş dışında denetim görüşü olması arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir (Chen ve diğerleri 2001; Ireland 2003; Habib 2013; Keasey ve diğerleri 1988; Yaşar 2016). Bu bakımdan, bu çalışmalarda bağımsız denetim görüşü türünün gelecek yıllar içerisinde devam etme eğilimi gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Ireland (2003, 994) olumlu görüş dışında verilen görüşler için bu eğilimi öncelikle devam eden ya da tespit edilemeyen bir sorunun mevcudiyetine bağlamıştır. Başka bir neden olarak ise dava veya itibar zedelenmesi tehditlerine karşı denetçinin önceki denetim görüşü türünü değiştirmek istememesi olarak belirtmiştir. Ireland (2003, 994) olumlu görüşlerin zaman içerisinde devam etmesinin nedeni bu şirketlerde gerçekten finansal raporlamanın doğru yapılması ve şirketlerde herhangi bir sorun tespit edilmemesi olabileceğini ifade etmiştir. Diğer taraftan, Ireland (2003, 994) olumlu denetim görüşünün şirkette bir sorun olmasına rağmen gelecek yıllarda sürdürülmesinde; denetçinin ihmali, güçlü bir denetçi değiştirme tehdidi bulunması ya da

“giderek büyüyen problem”¹ etkisini nedenler olarak göstermiştir. Bu çalışmada önceki denetim görüşünün denetim görüşü üzerine etkisinin tespiti için önceki yılda denetim görüşünün olumlu denetim görüşü ve olumlu görüş dışında denetim görüşü olması şeklinde bir kukla değişken modele dahil edilmiştir.

3.3. Denetim Raporu Gecikmesi

Bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörler arasında incelenen bir başka değişken ise bağımsız denetim raporunun ile denetçi raporunun yayımlanması arasında geçen süredir. Yapılan çalışmalarda, bu sürenin uzunluğu ile olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir (Keasey ve diğerleri 1988, Habib 2013; Chen ve diğerleri 2001; Ireland 2003; Laitinen ve Laitinen 1998, Yaşar 2016). Ireland (2003, 993) bu ilişkiyi birkaç nedene bağlamıştır. Öncelikle, bu sürenin uzunluğunun, denetçi ile müşteri arasında hesaplar ve denetim raporu üzerine uzlaşımın uzunluğu ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Özellikle, eğer denetçi ile müşteri arasında anlaşmazlık mevcutsa ve eğer denetçi görüşüne şart koşturmak istiyorsa bu uzlaşımın daha uzun sürmesinin muhtemel olduğunu ileri sürmüştür. İkinci olarak ise, denetçinin problemler tespit etmesi ve başka denetim prosedürleri uygulanmasına ihtiyaç duyması nedeniyle bu sürenin uzayabileceğini belirtmiştir. Üçüncü olarak ise bu sürenin uzunluğu, şirketin yüksek içsel ve kontrol riskine sahip olması nedeniyle denetçinin başta daha fazla denetim çalışması gerekmesinden kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Son olarak ise özellikle sürekliliğe ilişkin hususlarda denetçinin, müşteri işletmedeki problemin çözülebileceği umuduyla görüş bildirmeyi ve denetim raporunu sunmayı erteleyebileceğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda bu çalışmada; denetim raporu gecikmesi değişkeninin denetim görüşü üzerindeki etkisinin tespiti için finansal yıl sonu ile denetim raporunun yayımlandığı tarih arasında geçen gün sayısının karekökü şeklinde hesaplanan değişken modele ilave edilmiştir.

3.4. Şirket Büyüklüğü

Bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörler arasında incelenen bir başka değişken ise denetlenen şirketin büyüklüğüdür. Literatürde, denetlenen şirketin büyüklüğü ile olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında negatif ilişki olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Habib 2013; Hubaid ve Cooke 2005; Keasey ve diğerleri 1988; Yaşar 2016). Bazı çalışmalarda ise işletme büyüklüğünün olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi olasılığını arttırdığına yönelik bulgular elde edilmiştir (Defond ve diğerleri 2000; Spathis ve diğerleri 2003). Öte yandan; Ireland (2003) işletme büyüklüğünün denetim görüşüne etkisi ile ilgili sürekliliğe ilişkin ve süreklilik dışında verilen olumlu

¹ Ireland (2003, 994) “Giderek büyüyen problem” etkisini; bir problemin denetçi tarafından erken evrede tespit edilmesi ve tespit edildiğindeki problemin potansiyel finansal tablolar üzerindeki etkisinin şart koşturmak için yeterli görülmemesi üzerine raporlanmaması ancak zamanla bu sorunun büyümesine rağmen denetçinin önceki dönemde bu sorunu görmezden gelmiş olması nedeniyle problemi raporda belirtmemeye devam etmesi şeklinde ifade etmiştir.

görüş dışında denetim görüşleri için farklı sonuçlar elde etmiştir. İşletme büyüklüğünün sürekliliğe ilişkin olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ihtimalini düşürdüğü ve süreklilik dışında verilen olumlu görüş dışında denetim görüşü ihtimalini ise arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ireland (2003, 990-991) bu sonucu büyük işletmelerin kredi sağlama adına daha büyük varlık tabanına sahip olmaları ve daha büyük piyasa payına sahip olmaları nedenleriyle daha sağlıklı bir finansal yapıya sahip görünmesinin sürekliliğe ilişkin olumlu dışındaki bir görüş verilmesi gereğini azaltmasına bağlamıştır. Öte yandan, büyüklüğün varlıkların fazla ve yükümlülüklerin ise düşük raporlanmasından kaynaklanabileceğinden denetçiler ile müşteri işletme arasındaki anlaşmazlıkları arttıracakını belirtmiştir. Keasey ve diğerleri (1988, 327) ise büyük işletmelerin daha düzgün ve gelişmiş bir iç kontrol sistemine sahip olmasından dolayı olumlu dışında bir görüş alma ihtimalinin daha zayıf olabileceğini belirtmişlerdir. Bu çalışmada işletme büyüklüğü, aktif büyüklüğün doğal logaritması biçiminde hesaplanmıştır.

3.5. Finansal Başarısızlık

Bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörler arasında incelenen bir diğer değişken ise denetlenen şirketteki finansal başarısızlık durumudur. Literatürde, finansal başarısızlık ile olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında pozitif ilişki olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Habib 2013; Spathis ve diğerleri 2003; Hubaid ve Cooke 2005; Kirkos ve diğerleri 2007; Spathis 2003; Yaşar 2016). Bu çalışmada finansal başarılı/başarısız işletmelerin belirlenmesinde Aktaş ve diğerleri (2003) tarafından belirlenen kriterlerden; sermayesinin yarısını kaybetmiş olmak (dönem ve geçmiş yıllar zararlarının toplamı işletmenin sermayesinin yarısını aşması), aktif toplamın %10'unu kaybetmiş olmak (dönem ve geçmiş yıllar zararlarının aktif toplamın %10'unu aşması) ve üç yıl üst üste zarar etmiş olmak kriterlerinden birine uyan işletmeler finansal başarısız olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Altman (2000) tarafından geliştirilen finansal başarısızlık modeli sonucunda elde edilen zskor değişkeni kullanılmıştır. Bu skor firmaların finansal başarısızlık riskini ölçmeye yarlamakta olup zskor değişkeninin düşük olması ile finansal başarısızlık riski arasında pozitif bir ilişki öngörülmektedir.

Altman (2000)'ın geliştirmiş olduğu Yeniden düzenlenmiş (Revised) Z skor modeli aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$Z = 0,717(\text{Çalışma sermayesi/toplam varlıklar}) + 0,847(\text{Geçmiş yıl karları/toplam varlıklar}) + 3,107(\text{Faiz ve vergi öncesi karlar/toplam varlıklar}) + 0,420(\text{Öz sermayenin defter değeri/toplam borcun defter değeri}) + 0,998(\text{Satış gelirleri/toplam varlıklar})$$

Bu bakımdan; çalışmada finansal başarının denetim görüşüne olan etkisi Aktaş ve diğerleri (2003)'nin belirlemiş olduğu finansal başarı kriterlerine göre elde edilen kukla değişken ve Altman (2000) geliştirmiş olduğu Yeniden düzenlenmiş (Revised) zskor değişkeni ile ölçülmüştür.

3.6. Likidite

Denetlenen şirketin likidite durumu, bağımsız denetim görüşü üzerinde etkili olan faktörler arasında incelenen bir diğer değişkendir. Literatürde, denetlenen şirketin düşük likiditeye sahip olması ile şirkete olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi arasında pozitif ilişki olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Spathis ve diğerleri 2003; Caramanis ve Spathis 2006; Bell ve Tabor 1991; Yaşar 2016). Bazı çalışmalarda ise düşük likiditenin olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi üzerinde anlamlı bir etkisi görülmemiştir (Kirkos ve diğerleri 2007; Laitinen ve Laitinen, 1998). Diğer yandan, Ireland (2003) düşük likiditenin sürekliliğe ilişkin olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ihtimalini artırdığına ilişkin bulgular elde ederken; süreklilik dışındaki hususlarda olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ile likidite arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucunu elde etmiştir. Spathis (2003, 79), zayıf likiditenin işletmenin finansal durumunu bozması dolayısıyla olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi olasılığını artıracakını öne sürmüştür. Öte yandan, Ireland (2003, 991) zayıf likiditenin işletmenin sürekliliğine ilişkin olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ihtimalini artıracakını; ancak yüksek düzeyde likiditenin varlıkların şişirilmiş olmasına bağlı olarak süreklilik dışındaki hususlarda olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi olasılığını arttırabileceğini ileri sürmüştür. Bu çalışmada işletmenin likidite pozisyonu dönen varlıklar/ kısa vadeli borçlar ve net işletme sermayesi/toplam varlıklar değişkenleri ile ölçülmüştür.

3.7. Karlılık

Literatürde, denetlenen şirketin zarar etmesi veya düşük bir karlılığa sahip olması ile şirkete olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi arasında pozitif ilişki olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Spathis 2003; Spathis ve diğerleri 2003; Habib 2013; Caramanis ve Spathis 2006; Dopuch ve diğerleri 1987; Özcan 2016; Yaşar ve diğerleri 2015). Diğer yandan, Ireland (2003) zarar açıklama durumunun sürekliliğe ilişkin olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi ihtimalini arttırdığını; ancak süreklilik dışındaki hususlar için verilen olumlu görüş dışında denetim görüşü için istatistiksel olarak anlamlı olmadığını tespit etmiştir. Chen ve diğerleri (2001, 21) daha karlı olan işletmelerin tartışmalı muhasebe uygulamalarına başvurmasının daha az olası olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu çalışmada, karlılığın ölçülmesinde net kar/toplam varlıklar ve net kar/öz kaynaklar değişkenleri kullanılmıştır.

3.8. Borçluluk

Denetlenen şirketin borçluluk düzeyi de denetim görüşünü etkileyebilecek faktörler içerisinde sıklıkla kullanılmıştır. Literatürde, denetlenen şirketin borçluluk durumu ile şirkete olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi arasında pozitif bir ilişki olduğuna dair bulgular vardır (Laitinen ve Laitinen 1998; Ireland 2003; Özcan 2016; Yaşar ve diğerleri 2015; Yaşar 2016; Chan ve Walter 1996). Bu çalışmada borçluluk düzeyi toplam borç/toplam varlıklar değişkeni ile ölçülmüştür.

3.9. Büyüme

İşletmenin büyüme oranı ile bağımsız denetim görüşü arasındaki ilişki literatürde bulunan bir başka değişkendir. Literatürde, olumlu görüş dışında bir görüş verilen işletmelerin büyüme hızının daha düşük olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Pourheydari ve diğerleri 2012; Gaganis 2009; Laitinen ve Laitinen 1998; Özcan 2016). Büyümenin, bağımsız denetim raporunda şartlı görüş verme kararını şirket büyüdükçe şirketin finansal istikrarı artacağından dolayı doğrudan ve müşteri-denetçi ilişkisini değiştirmesinden ötürü ise dolaylı biçimde etkileyebileceği ileri sürmüştür (Meyer ve diğerleri 2006, 63). Bu çalışmada büyümenin denetim görüşü üzerindeki etkisinin incelenmesinde toplam aktifteki yıllık değişim oranı kullanılmıştır.

3.10. Faaliyet Devir Hızı

Bağımsız denetim tahmininde kullanılan bir diğer değişken müşteri işletmenin faaliyet devir hızıdır. Literatürde, olumlu görüş dışında bir görüş verilen şirketlerin faaliyet devir hızının daha düşük olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir (Spathis ve diğerleri 2003; Doumpos ve diğerleri 2005; Yaşar ve diğerleri 2015; Özcan 2016). Bu çalışmada, işletmenin faaliyet devir hızının bağımsız denetim görüşüne etkisi aktif devir hızı (toplam satışlar/toplam aktifler) değişkeni ile test edilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespit edilmesini amaçlayan çalışmanın bu bölümünde seçilen örneklemere, araştırmanın değişkenlerine ve araştırmanın modellerine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

4.1. Örneklem Seçimi

Bu çalışmada, Borsa İstanbul (BİST)'da imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2013-2017 yılları arasındaki denetim görüşleri çalışmanın bağımlı değişkenini oluşturmaktadır. Çalışmanın bağımsız değişkenlerine ilişkin veri seti incelenen şirketlerin Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP) web sayfasında yayınlanan 2012-2017 yılları arasındaki denetim raporları ve finansal tabloları ve finnet 2000 Plus veri sitesi kullanılarak oluşturulmuştur. BİST'te imalat sanayi sektöründe 2013-2017 döneminde bütün yıllık bağımsız denetim ve finansal tablolarına Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP) üzerinden ulaşılabilen 167 adet şirket bulunmasına rağmen bir şirketin daha sonra işlem sırasının kapatıldığı görüldüğünden çalışmanın kapsamına toplam 166 adet şirket alınmıştır. 2013-2017 dönemi arasında 166 firmaya ait 830 adet şirket-yıl verisi bulunmaktadır. 830 adet şirket-yıl verisinden 105 tanesi olumlu görüş dışında denetim görüşü; 725 tanesi ise olumlu denetim görüşü içermektedir. Ancak sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi ve kayıp veri oluşmaması adına 13 adet olumlu görüş dışında denetim görüşü içeren şirket yıl verisi çalışmanın kapsamından çıkarılmıştır. Bu gözlemlerden 12 tanesi finansal değişkenlere ilişkin nedenler (ortalama öz

sermayenin negatif olması ve hasılatın bulunmaması) ile bir tanesi ise önceki denetim görüşünün bulunmaması dolayısıyla çalışmadan çıkarılmıştır. Bu gözlemlerden 12 tanesinin finansal olarak uç değerlere sahip olması dolayısıyla çalışmadan çıkarılması daha sağlıklı bulgular elde edilmesi açısından da faydalı olacaktır. Çalışmada 13 adet gözlem çıkarıldıktan sonra 92 adet olumlu görüş dışında denetim görüşü çalışma kapsamına alınmıştır. 725 adet olumlu görüş içeren gözlemden ise 92 tanesi rastgele seçilerek toplam 184 adet gözlemden oluşan çalışmanın örnekleme oluşturulmuştur.

Çalışmada sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren ve içermeyen olumlu görüş dışında bir görüş verilmesini etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla 92 adet olumlu görüş dışında bir görüş verilen denetim raporu sürekliliğe ilişkin belirsizlik ile ilgili açıklama bulunup bulunmadığına göre ayrıştırılmıştır. Buna göre, 92 denetim raporunun 30 tanesinde işletmenin sürekliliğindeki belirsizliğe ilişkin açıklama bulunurken; 62 tanesinde ise süreklilikte belirsizliğe ilişkin açıklama bulunmamaktadır. Bu kapsamda sürekliliğe ilişkin belirsizlik bulunmayan 62 adet olumlu görüş dışında denetim görüşü içeren denetim raporlarından 30 tanesi ve daha önce birinci örneklem için rastgele seçilmiş olan 92 adet olumlu görüş içeren denetim raporlarından 30 tanesi rastgele seçilerek olumlu denetim görüşü, işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşü gruplarını içeren ve toplam 90 gözlemden oluşan ikinci veri seti elde edilmiştir.

4.2. Araştırmanın Değişkenleri

Denetim görüşünü etkileyen faktörlerin belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada öncelikle denetim görüşü, olumlu denetim görüşü ve olumlu görüş dışında denetim görüşü biçiminde ayrılarak bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. İkinci olarak ise; çalışmada Ireland (2003)'ün çalışmasında yaptığına benzer biçimde olumlu görüş dışında denetim görüşleri denetim raporunda işletmenin sürekliliğinde belirsizliğe ilişkin açıklama bulunup bulunmamasına göre bir ayrıma gidilerek araştırmanın ikinci bağımlı değişkeni oluşturulmuştur. Buna göre; çalışmada kullanılan bağımlı değişkenler ve açıklamaları aşağıda sunulmuştur:

DG = olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi durumunda 1; olumlu görüş verilmesi durumunda 0

SDG = olumlu denetim görüşü verilen gözlemler için 0; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşü için 1; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü için 2.

Denetim görüşünü etkileyen finansal ve finansal olmayan değişkenlerin test edilmesi amacıyla belirlenen araştırmanın bağımsız değişkenleri ve açıklamaları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Bağımsız Değişkenler

Bağımsız Değişken	Simge	Açıklama
Önceki Denetim Görüşü	ÖDG	Önceki denetim görüşünün olumlu görüş dışında denetim görüşü olması durumunda 1; olumlu görüş olması durumunda 0
Denetim Kuruluşu Büyüklüğü	DKB	4 büyüklerce denetlenen şirketler için 1; diğerleri için 0
Denetim Raporu Gecikmesi	DRG	Finansal yıl sonu ile denetim raporunun yayımlandığı tarih arasında geçen gün sayısının karekökü
Finansal Başarı	FB	Aktaş ve diğerleri (2003) tarafından belirlenen kriterlere ² göre finansal başarısız işletmeler için 1; diğerleri için 0
	zskor	Altman (2000)'e göre hesaplanan z skor ³ değeri
İşletme Büyüklüğü	ln(TV)	toplam varlıkların doğal logaritması
Büyüme	BYM	toplam aktifteki yıllık değişim
Karlılık	NK/TV	net kar/ toplam varlıklar
	NK/ÖK	net kar/ özkaynaklar
Likidite	CO	dönen varlıklar/ kısa vadeli borçlar
	NİS/TV	net işletme sermayesi/ toplam varlıklar
Borçluluk	TB/TV	toplam borç/ toplam varlıklar
Faaliyet Devir Hızı	TS/TV	toplam satışlar/toplam varlıklar

4.3. Araştırmanın Modelleri

Çalışmada denetim görüşünü etkileyen faktörlerin belirlenmesi için çok değişkenli istatistikî yöntemlerden ikili lojistik regresyon ve multinominal lojistik regresyon yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada çok değişkenli analiz uygulanmadan önce verilerde çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunup bulunmadığı korelasyon analizi ile test edilmiştir. Açıklayıcı değişkenler arasında 0,80'den yüksek değerlerde korelasyon bulunması halinde çoklu doğrusal bağlantı ciddi bir problem haline gelmektedir (Gujarati 2003, 359). Bu bakımdan; çalışmada korelasyon testi sonucunda bağımsız değişkenler arasında korelasyon değerinin 0,80'den yüksek olması durumunda çoklu doğrusal bağlantı sorununun bulunduğu kabul edilmiştir. Çalışmada yer alan bağımsız değişkenlere ait korelasyon testi sonuçları

² Sermayesinin yarısını kaybetmiş olmak (dönem ve geçmiş yıllar zararlarının toplamı işletmenin sermayesinin yarısını aşması), aktif toplamın %10'unu kaybetmiş olmak (dönem ve geçmiş yıllar zararlarının aktif toplamın %10'unu aşması) ve üç yıl üst üste zarar etmiş olmak kriterlerinden birine uyan işletmeler finansal başarısız olarak kabul edilmiştir.

³ $Z = 0,717(\text{Çalışma sermayesi/toplam varlıklar}) + 0,847(\text{Geçmiş yıl karları/toplam varlıklar}) + 3,107(\text{Faiz ve vergi öncesi karlar/toplam varlıklar}) + 0,420(\text{Öz sermayenin defter değeri/toplam borcun defter değeri}) + 0,998(\text{Satış gelirleri/toplam varlıklar})$

EK1 ve EK2’de sunulmuştur. Buna göre; EK1’de yer alan sonuçlara göre CO ile zskor değişkenleri arasında 0,861 seviyesinde korelasyonun bulunması nedeniyle CO değişkeni aşağıda belirtilen model 3’den çıkarılmıştır.

Çalışmada olumlu görüş dışında bir görüş verilmesinde etkili faktörler ikili (binary) lojistik regresyon yöntemi kullanılarak çok değişkenli analize tabi tutulmuştur. Buna göre olumlu görüş dışında denetim görüşünün bağımsız değişkenler tarafından açıklanıp açıklanmadığı “enter” yöntemi kullanılarak aşağıda yer alan model 1 ile test edilmiştir:

$$DG=\beta_0+\beta_1\text{ÖDG}+\beta_2\text{DKB}+\beta_3\text{DRG}+\beta_4\text{FB}+\beta_5\ln(\text{TV})+\beta_6\text{BYM}+\beta_7\text{NK}/\text{TV}+\beta_8\text{NK}/\text{ÖK}+\beta_9\text{CO}+\beta_{10}\text{NİS}/\text{TV}+\beta_{11}\text{TB}/\text{TV}+\beta_{12}\text{TS}/\text{TV} \text{ (Model 1)}$$

Araştırmada olumlu görüş dışında bir görüş verilmesinde denetim raporunda işletmenin sürekliliğinde belirsizliğe ilişkin açıklama bulunup bulunmadığına göre bir ayrıma gidilerek Ireland (2003)’ın çalışmasında yaptığına benzer biçimde multinominal lojistik regresyon yöntemiyle işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik bulunan olumlu görüş dışında denetim görüşünü ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik bulunmayan olumlu görüş dışında denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespit edilmesi amacıyla seçilen değişkenler aşağıdaki model 2 yardımıyla test edilmiştir:

$$\text{SDG}=\beta_0+\beta_1\text{ÖDG}+\beta_2\text{BDB}+\beta_3\text{DRG}+\beta_4\text{FB}+\beta_5\ln(\text{TV})+\beta_6\text{BYM}+\beta_7\text{NK}/\text{TV}+\beta_8\text{NK}/\text{TÖ}+\beta_9\text{CO}+\beta_{10}\text{NİS}/\text{TV}+\beta_{11}\text{TB}/\text{TV}+\beta_{12}\text{TS}/\text{TV} \text{ (Model 2)}$$

Buna göre model 2’de olumlu denetim görüşü alan gözlemler için 0; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen gözlemler için 1; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren gözlemler için 2 değerleri verilerek multinominal lojistik regresyon modeli oluşturulmuştur. Modelde olumlu denetim görüşü verilen gözlemler referans grubu olarak alınmıştır.

Çalışmada daha sonra bulguların güvenilirliğinin test edilmesi amacıyla Model 1 ve Model 2’den farklı olarak finansal başarısızlık (FB) değişkeni yerine Altman (2000) tarafından geliştirilen ve finansal başarısızlığın tespitinde kullanılan “revised Z-Score” modeline göre hesaplanan “zskor” değişkeni kullanılarak ileriye doğru (Forward: LR) ikili lojistik regresyon daha sonra da multinominal lojistik regresyon yapılmıştır. Buna göre; ileriye doğru (Forward: LR) ikili lojistik regresyon yöntemi kullanılarak test edilen model 3 ve multinominal lojistik regresyon yöntemi kullanılarak test edilen model 4 aşağıda yer almaktadır:

$$DG=\beta_0+\beta_1\text{ÖDG}+\beta_2\text{DKB}+\beta_3\text{DRG}+\beta_4\text{zskor}+\beta_5\ln(\text{TV})+\beta_6\text{BYM}+\beta_7\text{NK}/\text{TV}+\beta_8\text{NK}/\text{ÖK}+\beta_9\text{NİS}/\text{TV}+\beta_{10}\text{TB}/\text{TV}+\beta_{11}\text{TS}/\text{TV} \text{ (Model 3)}$$

$$\text{SDG}=\beta_0+\beta_1\text{ÖDG}+\beta_2\text{BDB}+\beta_3\text{DRG}+\beta_4\text{zskor}+\beta_5\ln(\text{TV})+\beta_6\text{BYM}+\beta_7\text{NK}/\text{TV}+\beta_8\text{NK}/\text{TÖ}+\beta_9\text{CO}+\beta_{10}\text{NİS}/\text{TV}+\beta_{11}\text{TB}/\text{TV}+\beta_{12}\text{TS}/\text{TV} \text{ (Model 4)}$$

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Çalışmanın bu kısmında denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespit edilmesi amacıyla seçilen bağımsız değişkenlere ilişkin ikili lojistik regresyon ve multinominal lojistik regresyon testi sonuçlarına yer verilmiştir.

5.1. İkili Lojistik Regresyon Sonuçları

Çalışmanın bu kısmında olumlu görüş dışında bir görüş verilmesini etkileyen faktörleri açıklamaya yönelik çalışmanın 4. 3. kısmında belirtilen Model 1 “enter” yöntemi kullanılarak ikili lojistik regresyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 2. İkili Lojistik Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Standart Hata	Wald	df	Anlamlılık	Exp (B)
ÖDG	6,534	1,255	27,119	1	0,000***	688,374
DKB	0,766	0,698	1,203	1	0,273	2,152
DRG	1,267	0,616	4,225	1	0,040**	3,548
FB	-0,961	0,861	1,245	1	0,265	0,383
LN(TV)	-0,746	0,288	6,703	1	0,010**	0,474
BYM	-2,859	1,805	2,510	1	0,113	0,057
NK/TV	-2,000	3,804	0,276	1	0,599	0,135
NK/ÖK	0,343	1,503	0,052	1	0,819	1,409
CO	-0,037	0,099	0,144	1	0,705	0,963
NIS/TV	-2,831	2,288	1,083	1	0,298	0,092
TB/TV	0,345	1,825	0,036	1	0,850	1,412
TS/TV	-0,950	0,789	1,448	1	0,229	0,387
Sabit	3,752	7,600	0,244	1	0,622	42,605

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 2’de yer alan Model 1’e ait lojistik regresyon testi sonuçlarına göre denetim görüşünün tahmin edilmesinde ÖDG değişkeni %1 düzeyinde; ln(TV) ve DRG değişkenleri ise %5 düzeyinde anlamlı değişkenler olarak görülmektedir. Model 1 sonucuna göre; önceki denetim görüşünün (ÖDG) olumlu görüş dışında denetim görüşü olması ile denetim görüşünün olumlu görüş dışında denetim görüşü olması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuç; önceki çalışma bulgularıyla (Örneğin; Chen ve diğerleri 2001; Ireland 2003; Habib 2013; Keasey ve diğerleri 1988; Yaşar 2016) ile uyumlu bir sonuçtur. Modelde denetim raporu gecikmesi (DRG) ile olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında pozitif ve anlamlı bir sonuç elde edilmiştir. Bu sonuç önceki çalışma sonuçlarını (Örneğin; Keasey ve diğerleri 1988; Habib 2013; Chen ve diğerleri 2001; Ireland 2003;

Laitinen ve Laitinen 1998; Yaşar 2016) desteklemektedir. Model 1 sonucunda işletme büyüklüğü (LN(TV)) ile o olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmüştür. Bu sonuç önceki çalışmaların bir kısmı (Örneğin; Habib 2013; Hubaid ve Cooke 2005; Keasey ve diğerleri 1988; Yaşar 2016) ile benzerlik gösterirken bazı çalışma bulguları ile (Örneğin; Defond ve diğerleri 2000; Spathis ve diğerleri 2003) çelişmektedir.

Tablo 3. Lojistik Regresyon Analizi Sınıflandırma Sonuçları

Denetim Görüşü		Tahmin Edilen Grup		
		Olumlu Görüş	Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü	Doğru Sınıflandırma (%)
Gözlenen Grup	Olumlu Görüş (n=92)	88	4	95,7
	Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü (n=92)	9	83	90,2
	Toplam	101	87	92,9

Modelin doğru sınıflandırma başarısına ilişkin sonuçlar Tablo 3’de yer almaktadır. Buna göre, lojistik regresyon modelin olumlu görüş dışında denetim görüşünü doğru sınıflandırma başarısının %90,2 olduğu ve toplam sınıflandırma başarısının ise %92,9 olduğu görülmektedir.

5.2. Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları

Araştırmanın bu kısmında sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşünü etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik olarak oluşturulan model sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre olumlu denetim görüşü alan gözlemler referans grubu olarak alındığında; çalışmanın 4.3. kısmında belirtilen Model 2’ye ait multinomial lojistik regresyon testi sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları

Değişken	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü		Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçermeyen Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü	
	Katsayı	Anlamlılık	Katsayı	Anlamlılık
ÖDG	10,660	0,000***	7,308	0,005***
DKB	1,417	0,417	1,179	0,341
DRG	3,110	0,041**	1,577	0,169
FB	1,974	0,646	-2,321	0,210
LN(TV)	-3,291	0,001***	-1,749	0,026**

BYM	-4,898	0,268	-3,952	0,341
NK/TV	-1,468	0,814	-0,855	0,913
NK/OK	0,215	0,842	-1,649	0,495
CO	0,766	0,137	0,610	0,229
NİS/TV	-12,488	0,077*	-10,594	0,114
TB/TV	8,415	0,078*	-2,285	0,557
TS/TV	-0,392	0,823	0,317	0,828
Sabit	24,159	0,246	20,953	0,204

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 4’de yer alan multinominal regresyon testi sonuçlarına göre; denetim görüşünü etkileyen faktörlerin sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü için kısmen farklılaştığı görülmektedir.

Sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında bir görüş verilmesinde ÖDG ve ln(TV) değişkenleri %1 anlamlılık düzeyinde, DRG değişkeni %5 anlamlılık düzeyinde, TB/TV ve NİS/TV değişkenleri ise %10 anlamlılık düzeyinde etkili olarak tespit edilmiştir. Buna göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü ile önceki denetim görüşünün (ÖDG) olumlu görüş dışında denetim görüşü olması, denetim raporu gecikmesi (DRG) ve işletmenin borçluluk düzeyi (TB/TV) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İşletmenin aktif büyüklüğü (ln(TV)) ve işletmenin likidite durumu (NİS/TV) ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında bir görüş verilmesinde; ÖDG değişkeni %1 düzeyinde ve ln(TV) değişkeni ise %5 düzeyinde anlamlı değişkenler olarak tespit edilmiştir. Buna göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşü ile önceki denetim görüşünün olumlu dışında bir denetim görüşü olması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İşletmenin aktif büyüklüğü ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Multinominal lojistik regresyon testi sonucunda elde edilen bulgular Ireland (2003)’ın çalışma sonuçları ile kısmen örtüşmektedir. Tablo 4’e göre; önceki denetim görüşünün (ÖDG) olumlu dışında olması işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında bir görüş verilmesini ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında bir görüş verilmesini pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir. Ireland (2003)’ın çalışmasında ulaştığı sonuçlar aynı yönde olup bu bulguyu desteklemektedir. Tablo 4’e göre işletmenin yüksek likiditeye sahip olması (NİS/TV) işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında bir görüş verilmesini negatif ve anlamlı bir biçimde etkilemekte ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında bir görüşü verilmesini ise etkilememektedir. Ireland (2003)’ın çalışmasında ulaştığı bulgular

bu sonucu desteklemektedir. Tablo 4'e göre işletmenin aktif büyüklüğü; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında bir görüş verilmesini ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında bir görüş verilmesini negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir. Ireland (2003)'ın çalışmasında elde ettiği bulgulara göre ise işletmenin aktif büyüklüğü ile süreklilik kapsamında olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi arasında negatif bir ilişki ve işletmenin sürekliliği kapsamı dışında olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi arasında ise pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Tablo 4'deki sonuçlara göre; işletmenin borçluluk düzeyi (TB/TV) ile işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki elde edilirken, işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşü ile borçluluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir. Ireland (2003) borçluluk düzeyi ile işletmenin sürekliliği kapsamında ve işletmenin sürekliliği kapsamı dışında verilen olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

Tablo 5. Multinomial Lojistik Regresyon Analizi Sınıflandırma Sonuçları

Denetim Görüşü		Tahmin Edilen Grup			
		Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçermeyen Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü	Olumlu Görüş	Doğru Sınıflandırma (%)
Gözlenen Grup	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü (n=30)	28	2	0	93,3
	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçermeyen Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü (n=30)	3	24	3	80,0
	Olumlu Görüş (n=30)	1	2	27	93,3
	Toplam Oran (n=90)	35,6	30,0	34,4	87,8

Tablo 5'deki sınıflama sonuçlarına göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü için doğru sınıflama başarısının %93,3 olduğu görülmektedir. Sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşü tahmininde ise model %80,0 oranında bir başarı göstermiştir. Modelin toplam doğru sınıflandırma başarısının ise %87,8 olduğu görülmektedir.

5.3. Duyarlılık Testi Sonuçları

Çalışmanın bu kısmında, araştırmada elde edilen sonuçların güvenilirliğini test etmek adına finansal başarısızlık “FB” değişkeni yerine Altman (2000)’ın yeniden düzenlenmiş (revised) Z’ skor modeli sonucunda elde edilen “zskor” değişkeni kullanılarak önce ileriye doğru (Forward: LR) ikili lojistik regresyon yöntemi ve daha sonra multinominal lojistik regresyon yöntemi uygulanmıştır.

5.3.1. İkili Lojistik Regresyon Sonuçları

Çalışmada ikili lojistik regresyon yöntemi ile elde edilen sonuçların güvenilirliğini test etmek için çalışmanın 4.3. kısmında açıklanan Model 3 ileriye doğru (Forward: LR) ikili lojistik regresyon yöntemi ile test edilmiştir.

Tablo 6. Duyarlılık Testi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Standart Hata	Wald	df	Anlamlılık	Exp(B)
Adım 1						
ÖDG	5,995	1,041	33,183	1	0,000	401,471
Sabit	-1,678	0,264	40,315	1	0,000	0,187
Adım 2						
ÖDG	5,942	1,066	31,098	1	0,000	380,669
LN(TV)	-0,575	0,191	9,020	1	0,003	0,563
Sabit	9,151	3,540	6,683	1	0,010	9420,121
Adım 3						
ÖDG	5,770	1,059	29,663	1	0,000	320,544
DRG	1,373	0,591	5,394	1	0,020	3,949
LN(TV)	-0,500	0,200	6,247	1	0,012	0,607
Sabit	-3,215	6,185	0,255	1	0,613	0,044

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Modele ilişkin bulgular Tablo 6’da sunulmuştur. Tablo 6’da yer alan duyarlılık testi sonuçlarına göre denetim görüşünün tahmin edilmesinde ÖDG değişkeni %1 düzeyinde; DRG ve LN(TV) değişkenlerinin ise %5 düzeyinde anlamlı değişkenler oldukları görülmektedir. Yapılan duyarlılık testi sonucunda finansal başarı (FB) değişkeninin yerine “zskor” değişkeni kullanıldığında da modelde değişkenin önceki modeldeki gibi anlamsız çıktığı görülmektedir. Bu sonuçlar çalışmada elde edilen önceki bulguları desteklemektedir.

5.3.2. Multinominal Lojistik Regresyon Sonuçları

Bu kısımda sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşünü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespitine yönelik çalışmanın 4.3. kısmında belirtilen Model 4’e ilişkin multinominal lojistik regresyon sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları

Değişken	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü		Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçermeyen Olumlu Görüş Dışında Denetim Görüşü	
	Katsayı	Anlamlılık	Katsayı	Anlamlılık
ÖDG	10,705	0,000***	6,781	0,003***
DKB	1,884	0,306	1,398	0,270
DRG	3,695	0,017**	2,263	0,058*
zskor	0,616	0,657	1,387	0,257
LN(TV)	-3,527	0,000***	-1,637	0,024**
BYM	-4,723	0,308	-4,506	0,304
NK/TV	2,416	0,685	3,206	0,632
NK/ÖK	-0,217	0,806	-1,280	0,542
CO	-0,109	0,885	-0,525	0,457
NİS/TV	-6,389	0,338	-5,025	0,412
TB/TV	11,126	0,037**	0,567	0,898
TS/TV	-2,040	0,321	-1,524	0,400
Sabit	25,253	0,121	11,509	0,328

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 7’de yer alan duyarlılık analizi sonuçlarına göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü ile ÖDG, TB/TV ve DRG değişkenleri arasında pozitif ilişki tespit edilirken; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü ile ln(TV) değişkeni arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Duyarlılık testi sonuçlarına göre; önceki bulgulardan farklı olarak NİS/TV değişkenin anlamsız olduğu görülmektedir.

Tablo 7’deki duyarlılık analizi sonuçlarına göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşü ile ÖDG ve DRG değişkenleri arasında pozitif ilişki; ln(TV) değişkeni arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca göre; önceki bulgulardan farklı olarak DRG değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

6. SONUÇ

Bu çalışmada, Borsa İstanbul’da imalat sanayi sektörü şirketlerine olumlu görüş dışında bir görüş verilmesini etkileyen finansal ve finansal olmayan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Borsa İstanbul’da imalat sanayi şirketleri örnekleminde olumlu görüş verilen ve olumlu görüş dışında denetim görüşü verilen denetim raporları çok değişkenli istatistiki yöntemlerden ikili

lojistik regresyon ile incelenmiştir. Ayrıca; çalışmanın kapsamında, işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşünü ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşünü etkileyen faktörler multinominal lojistik regresyon yöntemi ile incelenmiştir.

Çalışmanın ikili lojistik regresyon sonuçlarına göre; denetim görüşünün olumlu görüş dışında denetim görüşü olması ile önceki denetim görüşünün (ÖDG) olumlu görüş dışında denetim görüşü olması ve denetim raporu gecikmesi (DRG) arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca, işletmenin büyüklüğü (lnTV) ile olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında ise negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Çalışmanın duyarlılık testi sonuçları bu bulguları desteklemektedir.

Çalışmanın multinominal lojistik regresyon testi sonuçlarına göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü ile işletmenin önceki denetim görüşünün (ÖDG) olumlu görüş dışında denetim görüşü olması, denetim raporu gecikmesi (DRG) ve işletmenin borçluluk düzeyi (TB/TV) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İşletmenin aktif büyüklüğü (ln(TV)) ve işletmenin likidite durumu (NİS/TV) ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşü ile işletmenin önceki denetim görüşünün olumlu görüş dışında denetim görüşü olması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İşletmenin aktif büyüklüğü ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmanın duyarlılık testi sonuçlarına göre ise; çalışmanın önceki bulgularından farklı olarak sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşü üzerinde NİS/TV değişkeninin anlamsız olduğu görülmektedir. Ayrıca, sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşü üzerinde denetim raporu gecikmesi (DRG) değişkeninin pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada olumlu görüş dışında denetim görüşünü etkileyen faktörler ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu görüş dışında denetim görüşünü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu görüş dışında denetim görüşünü etkileyen faktörler istatistiki yöntemler ile tespit edilerek denetim görüşünün tahmin edilmesinde kullanılabilecek modeller oluşturulmuştur. Böylece, denetim görüşünü etkileyen faktörlerin ortaya konması ve denetim görüşü tahmini modelleri ile başta denetçiler ve firma yöneticileri olmak üzere ilgililerin karar alma süreçlerinde katkı sağlanması beklenmektedir. Öncelikle denetçiler, denetimin planlanması ve denetim görüşünün oluşturulması aşamalarında bu modellerden faydalanabilir. Firma yöneticileri ise modellerden faydalanarak kendilerine verilmesi muhtemel denetim görüşlerini tahmin edebilir ve bu şekilde olası olumsuz sonuçlardan doğabilecek zararları minimize edebilirler. Son olarak ise paydaşlar, işletme ile

İlgili alacakları kararlarda işletmenin sürekliliğine ilişkin riskleri ölçmek üzere model sonuçlarından faydalanabilir.

Bu çalışmanın, Türkiye örneğinde olumlu dışında denetim görüşü verilmesini etkileyen finansal ve finansal olmayan faktörlere ilişkin bulguları ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içerip içermemesi hususuna göre olumlu görüş dışında denetim görüşü üzerinde etkili olan faktörlerin farklılaşabileceğine ilişkin bulguları ile literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Bu bakımdan çalışmada elde edilen bulgular ışığında; gelecekteki muhtemel çalışmalarda finansal ve finansal olmayan değişkenlerin birlikte kullanılması ve işletmenin sürekliliği hususuna göre bir ayırma gidilmesi yararlı olabilir. Bu çalışmanın örnekleminin sadece sanayi sektörü şirketlerinden oluşması ve sadece 2013-2017 yılları arasındaki beş yıllık dönemdeki denetim görüşlerini baz alması bu çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda daha uzun dönemi kapsayan veriler kullanılarak farklı sektörler için denetim görüşünü etkileyen faktörlerin değişip değişmediği hususu incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Adiloğlu, B. ve B. Vuran. 2011. "A Multicriterion Decision Support Methodology for Audit Opinions: The Case of Audit Reports of Distressed Firms in Turkey", *The International Business & Economics Research Journal*, 10 (12).
- Adiloğlu, B. ve B. Vuran. 2017. "Identification of Key Performance Indicators of Auditor's Reports: Evidence from Borsa İstanbul (BIST)", *Journal of Economics Finance and Accounting*, 4 (3).
- Aktaş, R., M. Doğanay ve B. Yıldız. 2003. "Mali Başarısızlığın Öngörülmesi: İstatistiksel Yöntemler ve Yapay Sinir Ağı Karşılaştırılması", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58 (4).
- Altman, E. I. 2000. "Predicting Financial Distress of Companies: Revisiting the Z-Score and ZETA Models". *Stern School of Business, New York University*.
- Bell, T. B. ve R. H. Tabor. 1991. "Empirical Analysis of Audit Uncertainty Qualifications", *Journal of Accounting Research*. 29 (2).
- Caramanis, C. ve C. Spathis. 2006. "Auditee and Audit Firm Characteristics as Determinants of Audit Qualifications: Evidence from The Athens Stock Exchange", *Managerial Auditing Journal*, 21 (9).
- Chan, Y. K. ve T.S. Walter. 1996. "Qualified Audit Reports and Costly Contracting", *Asia Pacific Journal of Management*, 13 (1).

- Chen, C. J., S. Chen ve X. Su. 2001. “Profitability Regulation, Earnings Management, and Modified Audit Opinions: Evidence from China”, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 20 (2).
- Çil Koçyiğit, S., Ş. Güngör Tanç ve B. L. Elitaş. 2018. “İşletmenin Sürekliliği ve Bağımsız Denetçi Raporlarının Türkiye Bağımsız Denetim Standartları (BDS 570 ve BDS 700) Açısından İncelenmesi”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 17 (53).
- DeAngelo, L. E. 1981. “Auditor Size and Audit Quality”, *Journal of Accounting and Economics*, 3 (3).
- DeFond, M. L., T.J. Wong ve S. Li. 2000. “The Impact of Improved Auditor Independence on Audit Market Concentration in China”, *Journal of Accounting and Economics*, 28 (3).
- Demirkol, Ö. F. 2019. “Bds 570 İşletmenin Sürekliliği Standardının Uygulama Süreci ve Bağımsız Denetim Raporlarına Etkisi: Bist İnşaat ve Bayındırlık Sektöründe Uygulama”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11 (1).
- Dopuch, N., R.W. Holthausen ve R.W. Leftwich. 1987. “Predicting Audit Qualifications with Financial and Market Variables”, *Accounting Review*, 62 (3).
- Doumpos, M., C. Gaganis ve F. Pasiouras. 2005. “Explaining Qualifications in Audit Reports Using a Support Vector Machine Methodology”, *Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management*, 13 (4).
- Fernández-Gámez, M. A., F. García-Lagos ve J.R. Sánchez-Serrano. 2016. “Integrating Corporate Governance and Financial Variables for the Identification Of Qualified Audit Opinions with Neural Networks”, *Neural Computing and Applications*, 27 (5).
- Gaganis, C. 2009. “Classification Techniques for the Identification of Falsified Financial Statements: A Comparative Analysis”, *Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management: International Journal*, 16 (3).
- Gaganis, C. ve F. Pasiouras. 2007. “A Multivariate Analysis of the Determinants of Auditors' Opinions on Asian Banks”, *Managerial Auditing Journal*, 22 (3).
- Gujarati, D. N. 2003. *Basic Econometrics* (4rd ed.), McGraw-Hill, New York.
- Habib, A. 2013. “A Meta-Analysis of the Determinants of Modified Audit Opinion Decisions”, *Managerial Auditing Journal*, 28 (3).
- Hudaib, M. ve T.E. Cooke. 2005. “The Impact of Managing Director Changes and Financial Distress on Audit Qualification and Auditor Switching”, *Journal of Business Finance & Accounting*, 32 (9).

- Ireland, J. C. 2003. “An Empirical Investigation of Determinants of Audit Reports in the UK”, *Journal of Business Finance & Accounting*, 30 (7).
- Keasey, K., R. Watson ve P. Wynarczyk. 1988. “The Small Company Audit Qualification: A Preliminary Investigation”, *Accounting and Business Research*, 18 (72).
- KGK. 2017 Bağımsız Denetim Standardı 570: İşletmenin Sürekliliği, Resmi Gazete, Sayı: 30017(M). <http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20570-Site.pdf>, (Erişim Tarihi: 10. 02. 2018).
- KGK. 2017. Bağımsız Denetim Standardı 700: Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturma Ve Raporlama, Resmi Gazete, Sayı: 30017 (M). <http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20700-Yeni.pdf>, (Erişim Tarihi: 07. 02. 2018)
- KGK. 2017. Bağımsız Denetim Standardı 705: Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi, Resmi Gazete, Sayı: 30017(M). <http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20705-Site.pdf>, (Erişim Tarihi: 07. 02. 2018).
- Kirkos, E., C. Spathis, A. Nanopoulos ve Y. Manolopoulos. 2007. “Identifying Qualified Auditors' Opinions: A Data Mining Approach”, *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 4 (1).
- Laitinen, E. K. ve T. Laitinen. 1998. “Qualified Audit Reports in Finland: Evidence from Large Companies”, *European Accounting Review*, 7 (4).
- Meyer, M. J., J. T. Rigsby ve J. Boone. 2006. “The Impact of Auditor-Client Relationships on the Reversal of First-Time Audit Qualifications”, *Managerial Auditing Journal*, 22 (1).
- Moalla, H. 2017. “Audit Report Qualification/Modification: Impact of Financial Variables in Tunisia”. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 7 (4).
- Monroe, G. S. ve S. T. Teh. 1993. “Predicting Uncertainty Audit Qualifications in Australia Using Publicly Available Information”, *Accounting & Finance*, 33 (2).
- Özcan, A. 2016. “Determining Factors Affecting Audit Opinion: Evidence from Turkey”, *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 6 (2).
- Pourheydari, O., H. Nezamabadi-pour ve Z. Aazami. 2012. “Identifying Qualified Audit Opinions by Artificial Neural Networks”, *African Journal of Business Management*, 6 (44).
- Spathis, C. T. 2003. “Audit Qualification, Firm Litigation, and Financial Information: An Empirical Analysis in Greece”, *International Journal of Auditing*, 7 (1).

- Spathis, C., M. Doumplos ve C. Zopounidis. 2003. “Using Client Performance Measures to Identify Pre-Engagement Factors Associated with Qualified Audit Reports in Greece”, The International Journal of Accounting, 38 (3).
- Sultanoglu, B., C. S. Mugan, U. Sekerdag ve A. Oran. 2018. “The Auditor’s Opinion Modifications Around Domestic and Global Financial Crises”, Meditari Accountancy Research, 26 (4).
- Yaşar, A. 2016. “Olumlu Görüş Dışındaki Denetim Görüşlerinin Veri Madenciliği Yöntemleriyle Tahminine İlişkin Karar ve Birlikte Kuralları”, Mali Çözüm Dergisi, 133 (Ocak-Şubat)
- Yaşar, A. 2017. “İşletmenin Sürekliliğinde Ortaya Çıkan Belirsizliğin Bağımsız Denetim Raporlarındaki Denetçi Görüşleri Açısından İncelenmesi: BIST’de İşlem Gören Sınai Şirketlerine Yönelik Bir Araştırma”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 19 (1).
- Yaşar, A., E. Yakut ve M. M. Gutnu. 2015. “Predicting Qualified Audit Opinions Using Financial Ratios: Evidence from the Istanbul Stock Exchange”, International Journal of Business and Social Science, 6 (8).
- Zdolšek, D., T. Jagrič ve M. Odar. 2015. “Identification of Auditor’s Report Qualifications: An Empirical Analysis for Slovenia”, Economic Research-Ekonomska istraživanja, 28 (1).

EKLER**EK 1. Birinci Örneklem İçin Bağımsız Değişkenlerin Korelasyon Testi Sonuçları**

	DKB	DRG	ln(TV)	FB	BYM	NK/TV	NK/ÖK	CO	NİS/TV	TB/TV	TS/TV	zskor
ÖDG	-250 **	,273 **	-,353 ***	,304 ***	,002	-,180 **	-,190 **	-,117	-,121	-,011	-,240 ***	-,180 **
DKB		-,077	,522 ***	-,317 ***	,057	,250 ***	,258 ***	-,010	-,040	,038	,310 **	,175 **
DRG			-,210 ***	,248 ***	-,125 *	-,147 **	-,058	-,084	-,245 ***	,126 *	-,156 **	-,121
ln (TV)				-,553 ***	,127 **	,182 **	,172 **	-,216 ***	-,167 **	,151**	,150 **	-,006
FB					-,067	-,617 ***	-,602 ***	-,316 ***	-,315 ***	,288 ***	-,340 ***	-,517 ***
BYM						,164 **	,141*	-,050	,022	,045	,172 **	,052

Bağımsız Denetim Raporlarında Denetim Görüşünü Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Borsa İstanbul İmalat Sanayi Sektörü Şirketleri Üzerine Bir Uygulama

2019/3
760

NK/TV							,546 ***	,267 ***	,512 ***	-,431 ***	,139 *	,314 ***
NK/ÖK								,106	,231 ***	-,166 **	,104	,152 **
CO									,498 ***	-,532 ***	-,147 **	,861 ***
NİS/TV										-,704 ***	,154 **	,534 ***
TB/TV											,071	-,604 ***
TS/TV												,080

Not : ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

:Sürekli değişkenler arasındaki korelasyonda Pearson; kategorik değişkenlerin bulunduğu durumlarda Spearman korelasyon katsayıları sunulmuştur.

2. İkinci Örneklem İçin Bağımsız Değişkenlerin Korelasyon Testi Sonuçları

	DKB	DRG	ln(TV)	FB	BYM	NK/TV	NK/ÖK	CO	NİS/TV	TB/TV	TS/TV	zskor
ÖDG	-,269 **	,251 **	-,393 ***	,298 ***	-,059	-,204 *	-,213 **	-,156	-,132	,064	-,236 **	-,253**
DKB		-,048	,444 ***	-,271 **	,041	,166	,153	-,067	-,054	,029	,314 ***	,127
DRG			-,051	,158	-,227 **	-,176 *	-,018	-,240 **	-,416 ***	,280 ***	-,218 **	-,252 **
ln(TV)				-,590 ***	,196 *	,120	,176*	-,293 ***	-,161	,126	,230**	,081
FB					-,138	-,601 ***	-,586 ***	-,256 **	-,256 **	-,263 **	-,373 ***	-,506 ***
BYM						,115	,117	-,030	,025	,016	,167	,130
NK/TV							,517 ***	,404 ***	,482 ***	-,390 ***	,107	,321***
NK/ÖK								,152	,196*	-,101	,106	,161
CO									,684 ***	-,705 ***	-,208 **	,742***
NİS/TV										-,736 ***	,105	,624***
TB/TV											,092	- ,682***
TS/TV												,067

Not : ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

: Sürekli değişkenler arasındaki korelasyonda Pearson; kategorik değişkenlerin bulunduğu durumlarda Spearman korelasyon katsayıları sunulmuştur.